

РОЗВИТОК КРЕДИТНИХ СПІЛОК УКРАЇНИ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ

В. В. Гончаренко, доктор економічних наук

Кредитні спілки, які згідно з українським законодавством є неприбутковими організаціями, заснованими фізичними особами на кооперативних засадах з метою задоволення потреб їх членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків членів кредитної спілки, є найбільш поширеними за кількістю серед фінансових установ України. Станом на 1.10.2009 р. у Державному реєстрі фінансових установ було зареєстровано 821 кредитна спілка, незважаючи на те, що протягом

останніх років ринок кредитних спілок залишили 89 фінансових установ, а у січні 2010 р. з реєстру було виключено ще 16 кредитних спілок.

Світова фінансова криза негативно вплинула на розвиток українських кредитних спілок. З її приходом в Україну суттєво погіршилися показники та результати діяльності кредитних спілок, стало спостерігатись уповільнення рівня ділової активності та значне зниження темпів приросту, а часто й суттєве падіння основних показників (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка основних показників діяльності кредитних спілок

Показники	Станом на 30.09.2007 р.	Станом на 30.09.2007 р.	Станом на 30.09.2007 р.	Темпи приросту, %	
				Станом на 30.09.2008 р./ 30.09.2007 р.	Станом на 30.09.2009 р./ 30.09.2008 р.
Кількість зареєстрованих кредитних спілок (на кінець періоду)	784	819	821	4,5	0,2
Кількість членів КС, тис. осіб	2226,6	2649,3	2330,6	19,0	-12,0
Кількість членів КС, які мають внески на депозитних рахунках на кінець періоду, тис. осіб	134,5	174,0	119,2	29,4	-31,5
Кількість членів КС, які мають заборгованість за кредитами, тис. осіб	636,2	632,0	443,9	0,7	-29,8
Загальні активи, млн грн	5092,0	6278,6	4504,3	23,3	-28,3
Кредити, надані членам КС (залишок на кінець періоду), млн грн	4371,5	5615,7	4023,4	28,5	-28,4
Внески членів КС на депозитні рахунки (залишок на кінець періоду), млн грн	3363,4	4142,4	3036,3	23,2	-25,7
Капітал, млн грн	1450,8	1718,1	1 036,3	18,4	-39,7

Так, в період з 30.09.2007 р. у 30.09.2008 р. спостерігались досить високі темпи зростання основних показників діяльності кредитних спілок: кількість вкладників збільшилась на 29 %, кредитний портфель – на 28, загальні

активи та сума вкладів – на 23, кількість членів спілок – на 19, капітал – на 18. Однак з моменту поширення світової фінансової кризи на Україну показники кредитних спілок почали стрімко падати. В період з 30.09.2008 р.

по 30.09.2009 р. кредитні спілки втратили майже 40 % свого капіталу, близько 30 % активів, позичальників і кредитного портфелю, 31 % вкладників і 25,7 % вкладів. Найменші втрати спостерігались за показником загальної кількості членів кредитних спілок. Це по-

яснюється високою кількістю пасивних членів спілок, т.зв. «мертвих душ», які разово скористались послугами кредитної спілки (як правило, кредитом) і більше не користувались її послугами, втрачаючи свій зв'язок зі спілкою (рис. 1).

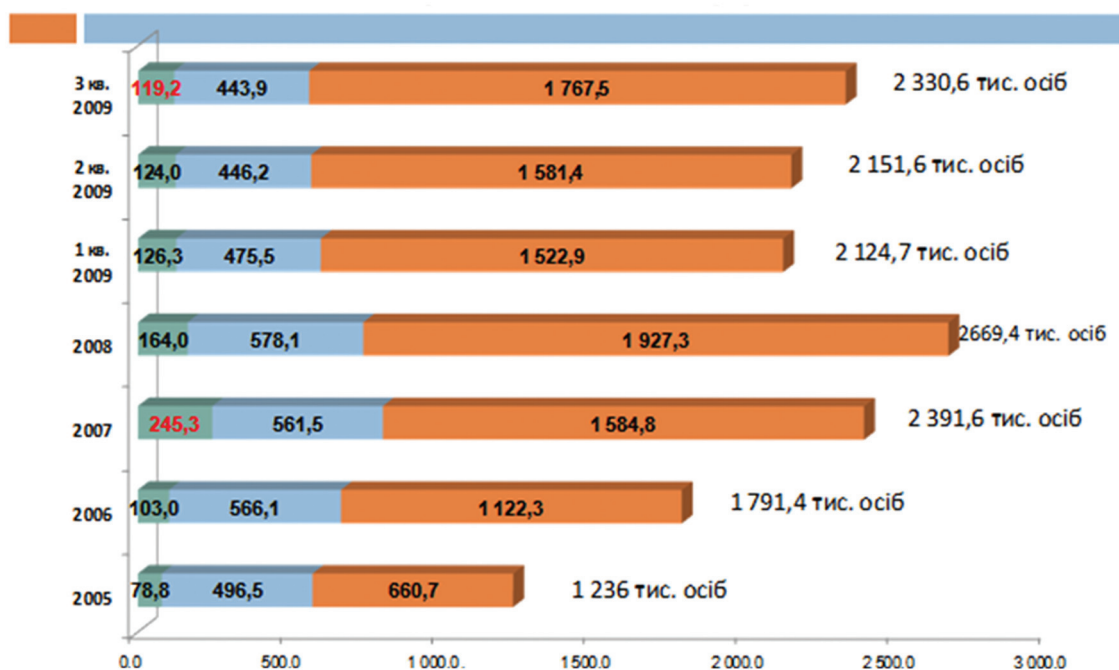

Рис. 1. Динаміка кількості членів кредитних спілок у 2005–2009 рр.:

■ – кількість членів КС, які мають депозити (тис. осіб); ■ – кількість членів КС, які мають кредити (тис. осіб); ■ – інші члени КС (тис. осіб)

На фоні загального зростання кількості членів кредитних спілок із 1,2 млн осіб у 2005 р. до 2,3 млн осіб у 2009 р., частка громадян, які активно користуються послугами спілок за цей період зменшилась із 575,3 тис. до 563,1 тис. осіб. При цьому кількість осіб, що мають депозитні рахунки у спілках є незначною і за період кризи зменшилася з 245,3 тис. осіб до 119,2 тис. осіб.

Слід зазначити, що така ситуація з «мертвими душами» в кредитних спілках є значною проблемою і наслідком недосконалості українського законодавства, яке не передбачає можливості виключення членів із кредитної спілки через з некористування послугами протягом певного часу (наприклад трьох років). Тому з часом у кредитних спілках виникають значні проблеми в проведенні загальних зборів, що

суттєво впливає на організацію ефективного управління на традиційних кооперативних закладах (рис. 2).

У 2009 р. основні показники діяльності кредитних спілок погіршувались з кварталу в квартал. При цьому темпи погіршення наростали (табл. 2).

Серед критично важливих показників, які характеризують негативні тенденції в діяльності кредитних спілок в умовах кризи, слід відзначити стрімке зростання (у 5,92 рази) непокритих збитків спілок, збільшення квартальної простроченості кредитного портфелю (2, 28, 31 %), падіння продуктивних і суттєве зростання непродуктивних активів, негативну динаміку кредитування і залучення коштів (рис. 3).

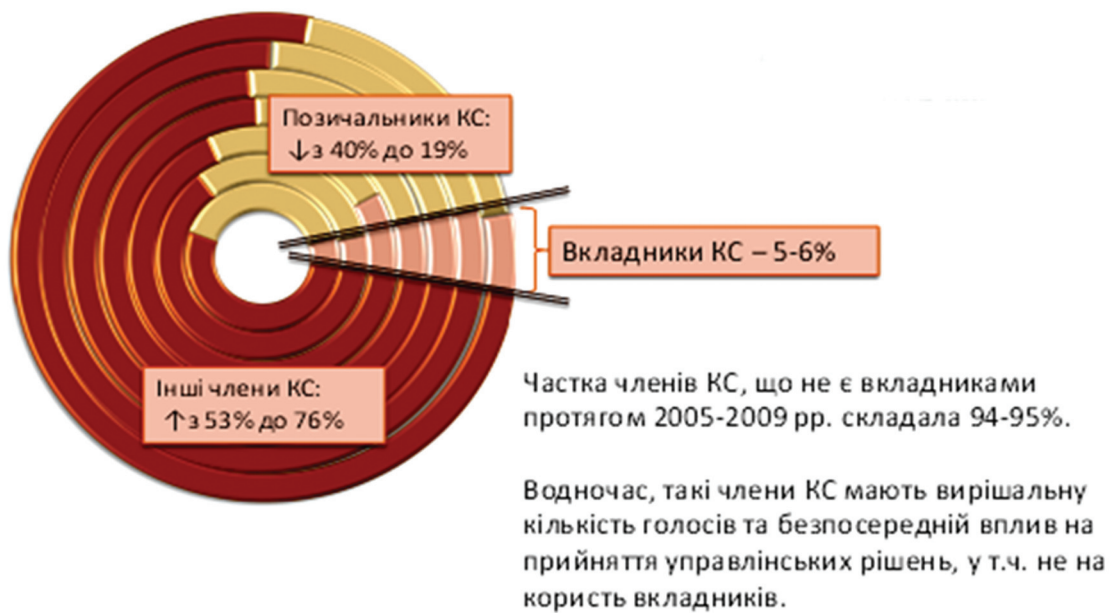

Рис. 2. Вплив членів кредитних спілок на прийняття управлінських рішень, 2005–2009 рр.:

■ – інші члени КС (тис. осіб); ■ – кількість членів КС, які мають кредити (тис. осіб); ■ – кількість членів КС, які мають депозити (тис. осіб)

Таблиця 2

Квартальна динаміка основних показників діяльності кредитних спілок у 2009 р.

Показники	Період (наростаючим підсумком)		
	I кв. 2009 р.	II кв. 2009 р.	III кв. 2009 р.
Кількість зареєстрованих кредитних спілок (на кінець періоду)	828	821	821
Включено до Державного реєстру (за квартал)	3	3	2
Виключено з Державного реєстру (за квартал)	4	10	2
Частка найбільших 10 КС у загальному обсязі залишків кредитів на кінець періоду, %	30,1	27,0	28,6
Кількість членів КС, тис. осіб, з них	2124,7	2151,6	2330,6
члени, які мають внески на депозитних рахунках	126,3	124,0	119,2
члени, які мають заборгованість за кредитами	475,5	446,2	443,9
Активи, млн грн, з них	4719,7	4618,1	4 504,3
продуктивні	4223,5	4012,0	3776,0
непродуктивні	496,1	606,1	728,3
Капітал, млн грн	1248,7	1149,6	1036,3
Дохід КС, млн грн	268,9	671,1	821,9
Витрати КС, млн грн	314,3	825,3	1073,4
Нерозподілений дохід (непокритий збиток), млн грн	-54,0	-201,0	-319,9
Кредити надані членам КС (залишок на кінець періоду), млн грн	4253,2	4121,3	4023,4
Обсяг кредитів, наданих членам КС (за період), млн грн	539,6	1159,1	1642,4
Кількість кредитів, наданих членам КС (за період), од.	65443	136938	216705
Внески членів КС на депозитні рахунки (залишок на кінець періоду), млн грн	3127,1	3122,7	3036,3
Внески членів КС на депозитні рахунки (за період), млн грн	768,2	1291,3	1930,1
Заборгованість за неповерненими та простроченими кредитами (залишок на кінець періоду), млн грн	1051,0	1134,7	1226,0

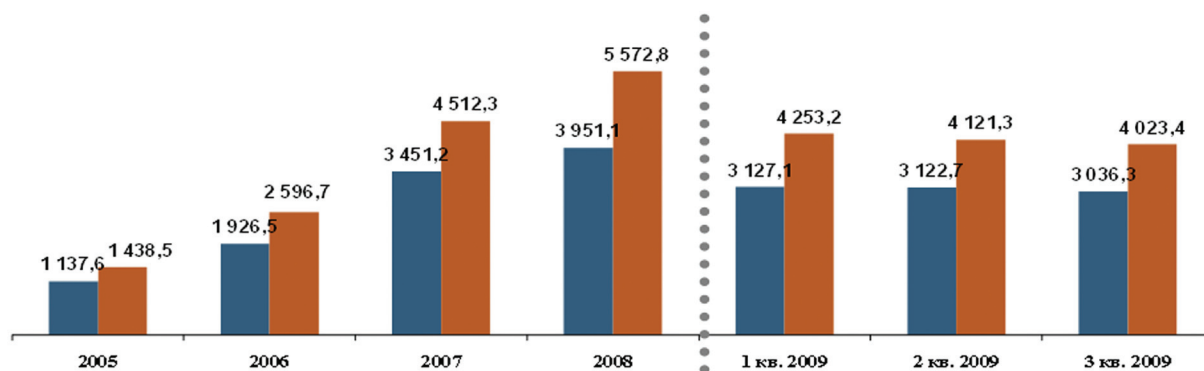

Рис. 3. Динаміка кредитування та залучення внесків членів кредитних спілок у 2005–2009 рр.:

■ – загальна сума внесків на депозитні рахунки членів кредитних спілок (млн грн);
 ■ – сума кредитів членам спілки (млн грн)

На рис. 3 представлені дані станом на 1 жовтня 2009 р.: порівняно з початком 2009 р. внески (вклади) членів кредитних спілок на депозитні рахунки зменшились на 23 % (до 3036,3 тис. грн); кредити, надані членам кредитних спілок, зменшились на 27 % (до

4023,4 тис. грн).

У 2009 р. більшість кредитних спілок (425) об'єднувала відносно невелику кількість членів – до 1 тис. осіб. Так, станом на 30.09.2009 р. розподіл за кількістю членів кредитні спілки зображено на рис. 4.

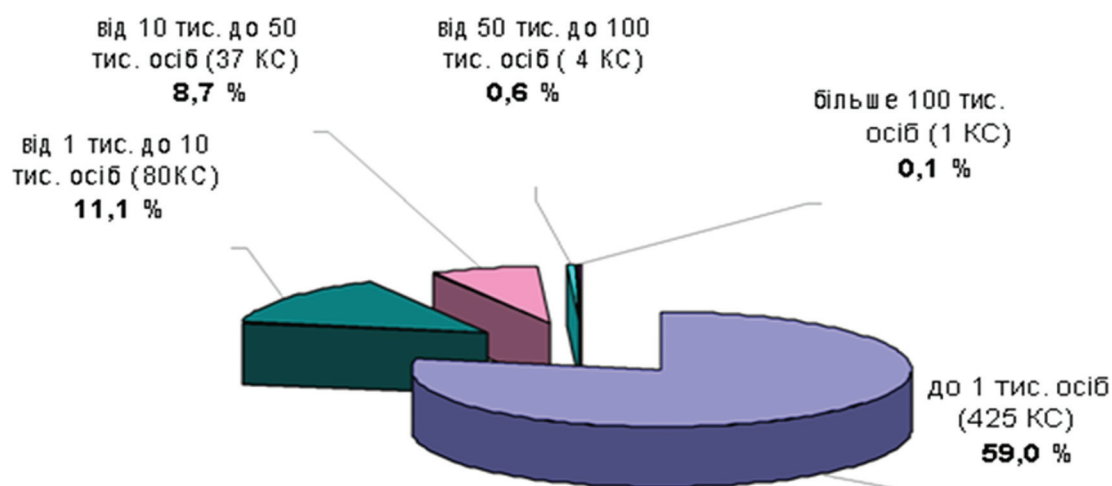

Рис. 4. Групування кредитних спілок за кількістю членів станом на 30.09.2009 р. (за даними, поданими 720 кредитними спілками)

Станом на 30.09.2009 р. кількість членів кредитних спілок становила 2 330,6 тис. осіб, з яких 443,9 тис. осіб, або 19 %, – члени КС, які мають чинні кредитні договори, та 119,2 тис. осіб, або 5,1 %, – члени спілок, які мають внески (вклади) на депозитних рахунках (рис. 5).

Як видно з рис. 5, станом на 30.09.2009 р. зменшилась питома вага кількості членів, які

мають діючі договори внесків (вкладів) членів кредитної спілки на депозитні рахунки, а також членів, які мають діючі кредитні договори. Водночас збільшилася частка кількості інших членів кредитних спілок, які не користуються фінансовими послугами, які можуть надавати кредитні спілки, але залишаються їх членами.

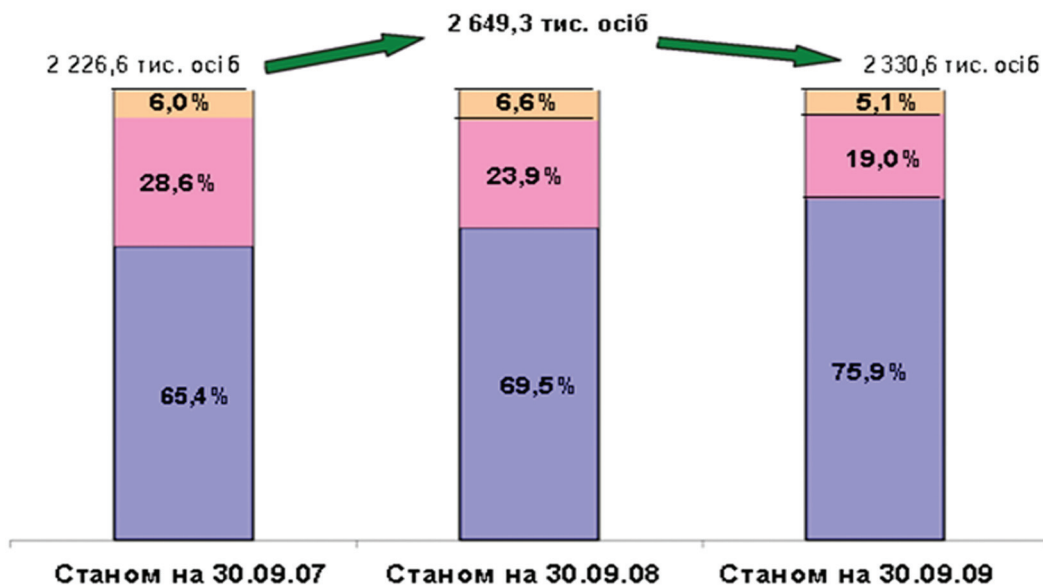

Рис. 5. Динаміка кількості членів кредитних спілок:

■ – кількість членів КС, які мають внески на депозитних рахунках (тис. осіб);
■ – кількість членів КС, що мають чинні кредитні договори (тис. осіб); ■ – інші члени КС

Характерною ознакою нинішньої ситуації в кредитних спілках є те, що позичальники мають великі обсяги простроченої заборгованості перед кредитними спілками (рис. 6). Останнім надзвичайно важко розв’язати таку проблему традиційними методами, працюючи

індивідуально з кожним конкретним проблемним кредитом, оскільки чисельність боржників вимірюється сотнями, а іноді й тисячами. Зважаючи на такі обставини, кредитні спілки активно користуються послугами колекторських компаній, бюро й агентств.

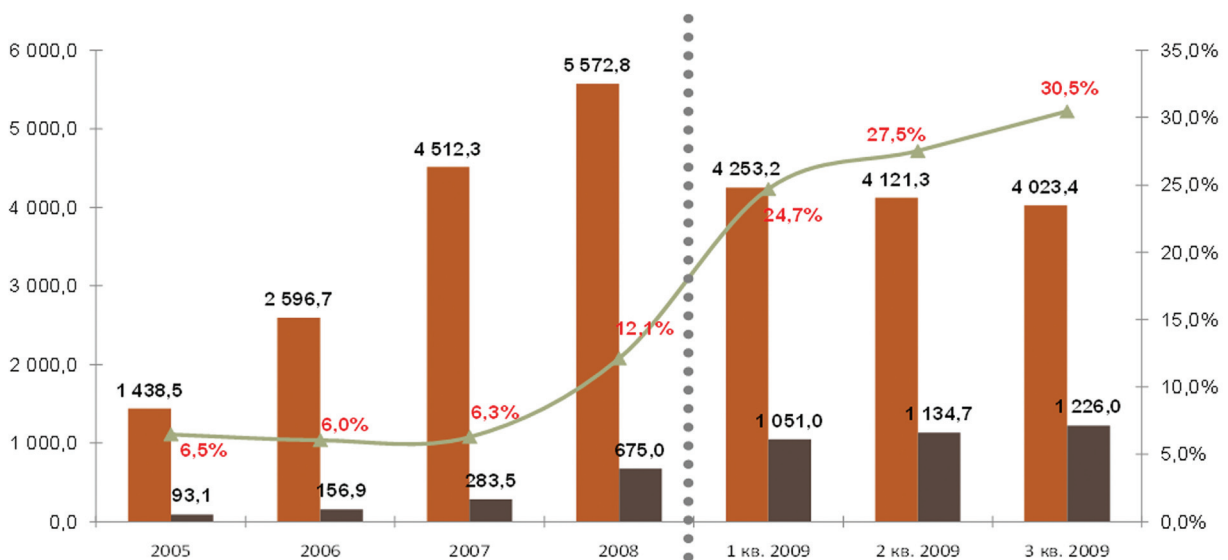

Рис. 6. Питома вага прострочених кредитів у кредитному портфелі кредитних спілок у 2005–2009 рр.:

■ – кредитний портфель (млн грн); ■ – заборгованість за простроченими, неповерненими та безнадійними кредитами, наданими КС (млн грн); ▲ – питома вага простроченості

Незважаючи на значне скорочення обсягів кредитування кредитними спілками, як і в попередні роки, найбільшим попитом користуються споживчі кредити, частка яких становить 41 % або 1 654,9 млн грн (рис. 7). Значну

частку мають комерційні кредити і кредити, видані на інші потреби. Кредитування ведення селянських та фермерських господарств, як і в попередні періоди, має незначну частку в загальному обсязі виданих кредитів.

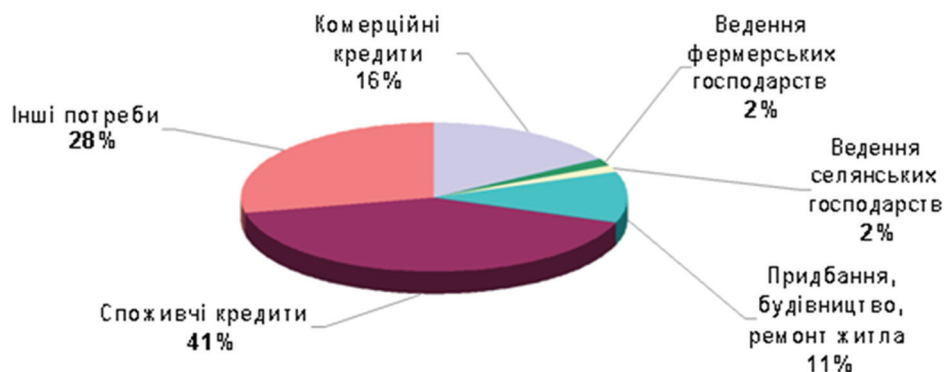

Рис. 7. Структура кредитів за видами станом на 30.09.2009 р.

Загальна сума заборгованості 443,9 тис. членів КС, що мали діючі станом на 30.09.2009 р. кредитні договори, становила 4023,4 млн грн, тобто в середньому кожен член – позичальник кредитної спілки на кінець періоду мав 9,1 тис. боргу по кредиту. Загалом структура кредитів за видами не зазнала великих змін. Кредитні спілки, враховуючи низьку платоспромож-

ність позичальників, значно зменшили об'єми кредитування, ввели більш жорсткі умови для надання кредитів і санкції у разі неповернення їх позичальниками.

У цілому, система кредитних спілок України станом на 30.09.2009 р. демонструвала зниження основних показників діяльності порівняно з минулими періодами (рис. 8).

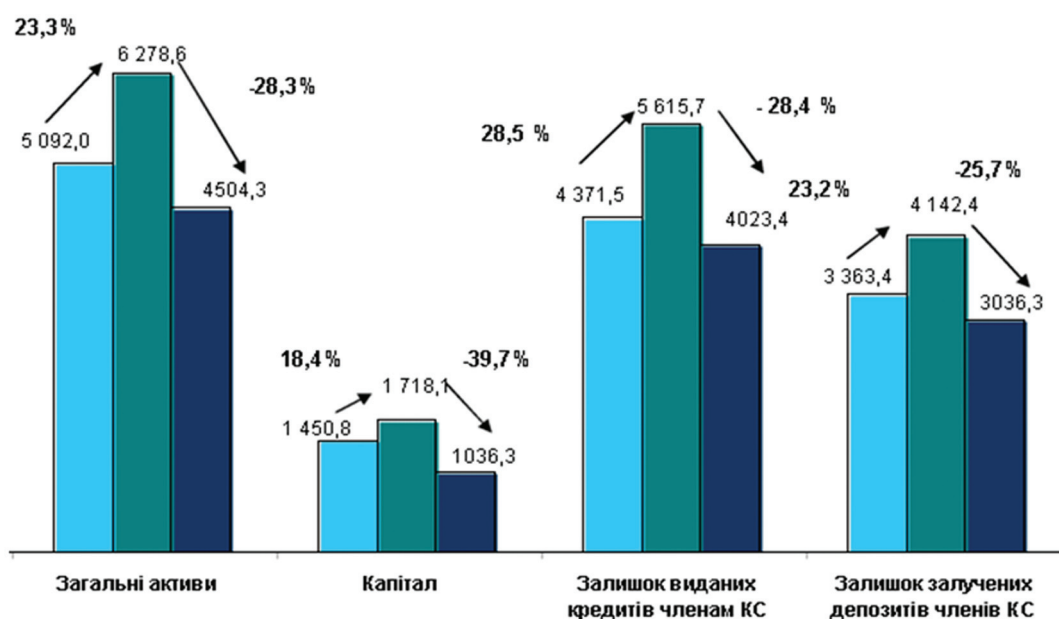

Рис. 8. Динаміка основних показників діяльності кредитних спілок:

■ – станом на 30.09.2007 р., млн грн; ■ – станом на 30.09.2008 р., млн грн; ■ – станом на 30.09.2009 р., млн грн

Загальний обсяг активів кредитних спілок станом на 30.09.2009 р. становив 4504,3 млн грн проти аналогічного періоду 2008 р. зменшився на 28,3 % (станом на 30.09.2008 р. становив 6278,6 млн грн). Загальний обсяг капіталу кредитних спілок станом на 30.09.2009 р. становив 1036,3 млн грн. Найбільшу питому вагу в його структурі становив пайовий капітал (799,3 млн грн).

Враховуючи суттєве погіршення фінансових показників багатьох кредитних спілок, можна зробити висновок про те, що з метою підтримки ліквідності, утримання фінансової стабільності та підвищення рівня захисту членів кредитних спілок певна частина спілок потребувала і на сьогодні потребує рефінансування, механізм якого, на жаль, не передбачений українським законодавством. На відміну від банків і їх вкладників, в Україні також не передбачено механізму відшкодування громадянам коштів, внесених у кредитні спілки у вигляді внесків (вкладів) членів кредитної спілки на депозитні рахунки.

Слід відзначити, що представники регулятора кредитних спілок – Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг (Держфінпослуг) – з перших проявів фінансової кризи в Україні активно включилися в процес запобігання її негативного впливу на розвиток кредитних спілок. Держфінпослуг 15.10.2008 р. прийняла Розпорядження № 1203 «Про тимчасові заходи щодо забезпечення стабільності діяльності кредитних спілок», яким кредитні спілки були зобов'язані:

1. Оперативно внести корективи у свою фінансову політику з огляду на необхідність першочергового дотримання вимог пунктів 4.1–4.2 Положення про фінансові нормативи діяльності та критерії якості системи управління кредитних спілок та об'єднаних кредитних спілок (далі – Положення), затвердженого розпорядженням Держфінпослуг від 16.01.2004 р. № 7 і зареєстрованого у Міністерстві юстиції України 03.02.2004 р. № 148/8747, в частині дотримання нормативів ліквідності. Визначити, що протягом строку дії даного розпорядження дотримання нормативів ліквідності при одночасному дотриманні нормативу прибутковості є пріоритетним порівняно з дотриманням ін-

ших установлених Положенням фінансових нормативів.

2. Виконувати свої зобов'язання за договорами про залучення внесків (вкладів) членів кредитної спілки на депозитні рахунки лише у разі закінчення строків дії таких договорів.

3. Здійснювати розподіл доходу у вигляді плати (процентів) на пайові внески згідно з підпунктом 2.1.4 Положення лише за умови відсутності заборгованості кредитної спілки перед своїми членами за внесками (вкладами) членів на депозитні рахунки, за якими надійшли заяви членів про дострокове припинення дії відповідних договорів.

4. Здійснювати повернення додаткових пайових внесків у разі надходження відповідних заяв членів кредитної спілки згідно з підпунктом 2.1.3 Положення лише за умови відсутності заборгованості кредитної спілки перед своїми членами за внесками (вкладами) членів на депозитні рахунки, за якими надійшли заяви членів про дострокове припинення дії відповідних договорів.

5. Приймати загальними зборами членів кредитної спілки або спостережною радою кредитної спілки рішення про повернення пайових внесків і цільових внесків у додатковий капітал у разі припинення особою членства у кредитній спілці згідно з підпунктами 2.1.2, 2.1.3 та 2.1.6 Положення лише за умови відсутності заборгованості кредитної спілки перед своїми членами за внесками (вкладами) членів на депозитні рахунки, за якими надійшли заяви членів про дострокове припинення дії відповідних договорів.

6. Здійснювати будь-яку благодійну діяльність згідно з підпунктом 3.3.2 Положення лише за умови відсутності заборгованості кредитної спілки перед своїми членами за внесками (вкладами) членів на депозитні рахунки, за якими надійшли заяви членів про дострокове припинення дії відповідних договорів;

7. Для кредитних спілок, які не мають заборгованості за внесками (вкладами) членів на депозитні рахунки, здійснювати розподіл доходу у вигляді плати (процентів) на пайові внески та повернення внесків, що формують капітал кредитної спілки, лише за рахунок коштів, що надходять до кредитної спілки від

здійснення нею активних операцій (платежів за наданими кредитами, депозитами в банках і об'єднаних кредитних спілках тощо).

Ці заходи дозволили частково стабілізувати роботу кредитних спілок на початковому етапі фінансової кризи. В подальшому Держфінпослуг спільно з учасниками ринку – Всеукраїнською асоціацією кредитних спілок (ВАКС) і Національною асоціацією кредитних спілок України (НАКСУ) – розробила спеціальну Антикризову програму для ринку кредитних спілок, яку голова Держфінпослуг В. І. Суслів 3.02.2010 р. представив на засіданні Кабінету Міністрів України. Ця Програма передбачає заходи з протидії наслідкам фінансової кризи

в діяльності кредитних спілок і буде мати значний вплив на подальший розвиток системи кредитної кооперації в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Офіційний сайт Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dfp.gov.ua>
2. Суслів В. І. Про стан та перспективи розвитку кредитних спілок : Презентація доповіді Голови Держфінпослуг на засіданні Кабінету Міністрів України, 3 лют. 2010 р. [Електронний ресурс] / В. І. Суслів. – Режим доступу : <http://www.dfp.gov.ua>

УДК 336.77:334.73.2

ФІНАНСОВО-КРЕДИТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДПРИЄМСТВ СПОЖИВЧОЇ КООПЕРАЦІЇ ЗА УЧАСТЮ КРЕДИТНИХ СПІЛОК

Б. А. Дадашев, доктор економічних наук;

О. І. Гриценко, кандидат економічних наук

У складних економічних умовах, коли ринкові перетворення в Україні не набули позитивного соціального змісту та супроводжуються спадом обсягів виробництва, зростаючим безробіттям, зубожінням значної частини населення, актуальність проблем, пов'язаних із пошуком способів недержавного регулювання соціально-економічних процесів, суттєво зростає.

У цих умовах державі слід більш активно залучати до реального сектора економіки різноманітні громадсько-господарські організації, спроможні вносити реальний вклад у вирішення питань розвитку вітчизняного виробництва, створення додаткових робочих місць, формування соціально-побутової інфраструктури в сільській місцевості й, відповідно, пом'якшення кризового впливу на зниження життєвого рівня громадян.

Такою рушійною силою, як показує світовий досвід, є національний кооперативний рух, діяльність якого характерна не тільки для країн, що розвиваються, але й держав з ринковою економікою.

Потреба пошуку нетрадиційних методів вирішення проблеми фінансово-кредитного забезпечення суб'єктів господарювання сільської місцевості є дуже актуальною і значною. Одним із таких методів є відродження кредитної кооперації, про що свідчить вітчизняний і закордонний досвіди.

Значний внесок у вирішення проблеми формування кооперативного сектора у сільському господарстві приділяється достатньо уваги у працях учених: П. І. Гайдуцького, В. І. Грушка, М. Я. Дем'яненка, В. Я. Амброзова, П. А. Лайка, П. М. Макаренка, М. Й. Малика, В. Я. Месель-Веселяка, С. С. Осадця,